

НАСИЛЬСТВО У СІМ'Ї: СУДОВО-МЕДИЧНІ ТА СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**Н.М. Лукашевич¹, І.О. Юхимець², С.В. Трач-Росоловська³, В.В. Балановський⁴, О.О. Росоловський²**¹Харківський інститут ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна академія управління персоналом", м. Харків, Україна²Тернопільське обласне бюро судово-медичної експертизи, м. Тернопіль, Україна³ДВНЗ "Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України", м. Тернопіль, Україна⁴Харківське обласне бюро судово-медичної експертизи, м. Харків, Україна**Ключові слова:**

насильство в сім'ї,
домашнє насильство,
тілесні ушкодження,
судово-медична
експертиза.

Буковинський медичний
вісник. Т.23, № 2 (90).
С. 94-98.

DOI:

10.24061/2413-0737.
XXIII.2.90.2019.46

E-mail: trachros@tdmu.
edu.ua

Резюме. Стаття розкриває зміст поняття "насильство в сім'ї", актуальність, психологічну і медико-соціальну значимість проблеми. Наголошено на необхідності докладного вивчення усіх складових, у т.ч. судово-медичних аспектів, даного явища шляхом аналізу умов виникнення, закономірностей розподілу, проявів різних форм насильства, що дозволить більш детально і об'єктивно підходити до вирішення питань щодо механізму і особливостей виникнення ушкоджень, залежно від означених ситуацій.

Ключевые слова:

насилие в семье,
домашнее насилие,
телесные повреждения,
судебно-медицинская
экспертиза.

Буковинский медицинский
вестник. Т.23, № 2
(90). С. 94-98.

НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ: СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКИЕ И СУДЕБНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**Н.Н. Лукашевич, И.А. Юхимец, С.В. Трач-Росоловская, В.В. Балановский, О.О. Росоловский**

Резюме. Стаття розкриває содержание понятия "насилие в семье", актуальность, психологическую и медико-социальную значимость проблемы. Обращается внимание на необходимость подробного изучения всех составляющих, в т.ч. судебно-медицинских аспектов, данного явления путем анализа условий возникновения, закономерностей распределения, проявлений разных форм насилия, что позволит более детально и объективно подходить к решению вопросов касающихся механизма и особенностей возникновения повреждений в зависимости от определенных ситуаций.

Keywords: domestic
violence, bodily harm,
forensic medical
examination.

Bukovinian Medical
Herald. V.23, № 2 (90).
P. 94-98.

DOMESTIC VIOLENCE: FORENSIC MEDICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS**N.M. Lukashovich, I.O. Yukhymets, S.V. Trach-Rosolovska, V.V. Balanovskyi, O.O. Rosolovskyi**

Abstract. The article reveals the content of the concept of "domestic violence", relevance, psychological, medical and social significance of the problem. Special attention is drawn to the need for detailed study of all components of this phenomenon by analyzing the conditions, manifestations of various

Випадок із практики

forms of violence, which will allow a more detailed and objective approach to address issues relating to the mechanism and characteristics of the occurrence of injuries depending on the specified situations.

Основна частина. Насильство в сім'ї є серйозною медико-соціальною проблемою. Особи, які зазнавали насильства в минулому, часто страждають у подальшому житті на психічні розлади. Діти та підлітки, які стали свідками домашнього насильства, переймають відповідну гендерну модель поведінки і відтворюють її в наступному поколінні.

Із 11 січня 2019 року в Україні набув чинності Закон "Про запобігання та протидію домашньому насильству", яким суттєво змінена міра відповідальності за прояви насильства в сім'ї. Відповідно до нової статті 126–1 КК України, домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя, або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, або погіршення якості життя потерпілої особи, — карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [1–3].

Сім'я — це важливий атрибут сучасного суспільства. Відповідно до змісту ст. 3 Сімейного кодексу України, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли люди, що його складають, у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин, не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає [3].

Слід зазначити, що якщо раніше домашнім насильством вважались лише інциденти в подружжя, яке перебуває в зареєстрованому шлюбі, то нині сюди належать також випадки агресії між колишніми чоловіком і дружиною, а також між особами, що перебувають у громадянському шлюбі. Окрім цього, винними в домашньому насильстві тепер можуть визнати осіб, які спільно проживають чи проживали в одній родині, рідні і двоюрідні брати, сестри, дядьки, тітки, племінники тощо [1–3].

За нашими спостереженнями та даними інших авторів, серед потерпілих від домашнього насильства переважають особи середнього працездатного віку (25–48 років). Інші вікові групи осіб, що потерпіли від насильства в сім'ї, мають значно меншу питому вагу. Так, діти та підлітки є учасниками сімейної драми значно рідше [4, 5].

Близько 90% тих, хто звертається по допомогу через насильство в сім'ї, — жінки. За іншими дани-

ми, від домашнього насильства жінки страждають у 3,33 раза частіше, ніж чоловіки. За нашими спостереженнями, основна вікова група потерпілих жінок — це 20–45 років. За ступенем тяжкості серед завданих жінкам тілесних ушкоджень переважали легкі, що мали незначні скороминущі наслідки (синці, садна, поверхневі рани тощо), а також легкі тілесні ушкодження із короткочасним розладом здоров'я (рани від тупих і гострих предметів, легкі форми черепно-мозкової травми). Як і в групі дітей, що постраждали від домашнього насильства, частіше траплялась тупа травма (більше 90%), решту складала ушкодження гострими предметами, термічні та хімічні опіки і вогнепальні поранення [4, 5]. Для наочності наводимо такі приклади із судово-медичної практики:

Спостереження № 1. Обставини справи: гр. П. та гр-ка С. (колишні чоловік і дружина) за місцем проживання гр-ки М. (матері гр-ки С.) розпочали суперечку, в ході якої гр-ка М. намагалась припинити дії гр-на П., внаслідок чого в останнього виник злочинний умисел, направлений на протиправне позбавлення життя гр-ки М. З цією метою гр-н П. взяв сокиру і наніс ряд ударів по голові останньої, чим спричинив їй тілесні ушкодження. Зі слів гр-ки М., колишній зять гр-н П. наносив удари сокирою по голові зліва і лівій кисті, якою гр-ка С. прикривала голову, щоб захиститись. Через кілька годин після події бригадою швидкої допомоги вона була доправлена в одну із ЦРЛ Тернопільської області і госпіталізована у травматологічне відділення. Було виконане експертне обстеження гр-ки М. із вивченням медичної документації на її ім'я, а також проведена експертиза речового доказу — сокири теслярської. У Висновку експерта № 563 зазначено, що гр-ці М. були заподіяні: травма лівої кисті у вигляді закритих переломів 4-ї і 5-ї п'ясткових кісток, основної фаланги 2-го і середньої — 4-го пальців та рани на тлі забиття м'яких тканин тильної поверхні; рани різних ділянок голови — лобової, тім'яної, лівої тім'яно-скроневої і потиличної. При судово-медичній експертизі гр-ки М. були виявлені сліди загоєння вказаних вище ран (рубці). Травма лівої кисті у гр-ки М. за ступенем тяжкості кваліфікована як тілесне ушкодження середньої тяжкості за ознакою тривалого розладу здоров'я, рани голови — як легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я. Враховуючи конструктивні особливості наданої для експертного дослідження сокири, форму обуха, вираженість його ребер і кутів, гостроти леза та морфологічні властивості ушкоджень і слідів їх загоєння, утворення останніх від ударів даною сокирою, а саме ран лобової ділянки і лівої кисті — від дії її леза, шкарпетки чи п'ятки, відповідно, та інших ушкоджень — від дії обуха, не виключається.

Ушкодження у дітей (малолітніх і неповнолітніх) вирізнялись значною різноманітністю, оскільки при їх побитті удари наносились не тільки руками, але й ремнями із різними за формою металевими пряжками, гумовими кийками, шлангами, дротами, предметами спортивного інвентарю та домашнього вжитку. Травмуванню піддавалися різні частини тіла дитини, у тому числі голова і, зокрема, обличчя. При нанесенні ударів дорослою людиною в голову дитини можуть мати місце і тяжкі форми черепно-мозкових травм із несприятливими наслідками [4, 5].

Спостереження № 2. Малолітній А., 6 міс., за місцем свого проживання матір'ю були спричинені тілесні ушкодження. Дитина перебувала на лікуванні у ХМКЛШНМД з діагнозом "забій м'яких тканин обличчя". З протоколу проведення слідчого експерименту за участю представника потерпілого гр. М. відомо, що гр. А в той день, сидячи на дивані, нанесла своїй малолітній дочці щонайменше п'ять ударів долонею правої руки в ліву половину обличчя. Після нанесених ударів дитина сильно плакала. Окрім цього гр. М. додала, що гр. А. неодноразово в цей день брала на руки малолітню А. і піднімала до 1 м заввишки від ліжечка, а потім різко кидала назад. У Висновку експерта № 3353 судово-медичної експертизи, проведеної за медичними документами, зазначено, що в малолітньої А. мали місце синці лівих виличної і щічної ділянок із забиттям м'яких тканин, утворення яких за обставин, на які посилалася гр. М., не виключається.

Спостереження № 3. Неповнолітньому Б., 12 років, вдома під час конфлікту з батьком, який дізнався, що син палить, були спричинені тілесні ушкодження. З протоколу проведення слідчого експерименту та показань потерпілого відомо, що батько схопив правою рукою неповнолітнього Б. за ліве вухо, потім підставив підніжку та поклав його на підлогу, після цього взяв резиновий сланець (з пари домашнього взуття) і наніс ним декілька ударів у ліву скроню і підборіддя. У подальшому батько обхопив потерпілого руками за шию і став її стискати, після чого наніс ще вісім ударів резиновим сланцем у потилицю. У Висновку експерта № 6597 зазначено, що в неповнолітнього Б. мали місце синці в ділянці проекції правого лобового горба, зовнішнього кута лівого ока, підборіддя, передній поверхні шиї у верхній третині, правої лопатки.

Окрім встановлення прямої відповідальності за домашнє насильство, прийнятий закон підвищує відповідальність за будь-який злочин, якщо його вчинено щодо особи літнього віку [1, 2]. Здебільшого особи літнього віку страждають на одне чи декілька хронічних соматичних захворювань серцево-судинної системи, ЦНС, ендокринної тощо. А за наявності таких захворювань навіть відносно незначний за силою травматичний вплив може призводити до різних наслідків, залежно від віку потерпілої особи та стану її здоров'я. Так, у людей літнього віку спостерігаються

більш тривалі загоєння саден і ран, строки "цвітіння" синців, легкість виникнення переломів у зв'язку з остеопорозом.

Спостереження № 4. Гр-ка В., 1936 р. н., за місцем проживання була побита невісткою, яка наносила удари березовим віником (його верхньою частиною, що служить державком) по руках, руками у волоссяну частину голови і по спині. За медичною допомогою зверталась у районну лікарню, де було проведено рентгенографію лівої кисті. У Висновку експерта № 1198 вказано, що у гр-ки В. виявлена травма лівої руки у виді закритого перелому п'ятої п'ясткової кістки та просторого синця передпліччя і кисті; закрита черепно-мозкова травма у виді струсу головного мозку та синець і садно ділянки правого променево-зап'ясткового суглоба.

На фоні судинних захворювань головного мозку у представників цієї вікової групи виявлялись ознаки його органічного пошкодження з когнітивними розладами, які проявлялись ригідністю мислення, порушенням фіксаційної пам'яті, послабленням активної уваги, що утруднювало контакт із ними.

Висновки

Наслідками сімейного насильства можуть бути тілесні ушкодження, психічні розлади, втрата жертвою почуття самоповаги, суїцид. Систематичне жорстоке поводження здатне спровокувати у жертви відповідні насильницькі дії відносно агресора або викликати у неї т.з. "стокгольмський синдром" (явище, при якому жертва виправдовує дії насильника або симпатизує йому).

У дітей наслідки насильства в сім'ї можуть призвести до порушення розвитку соціалізації, психічних розладів, виникнення комплексу провини, порушення самооцінки та подальших проявів агресивної форми поведінки, безжальності до оточуючих.

Ставлення до домашнього насильства в суспільстві формується, передусім, належним вихованням дітей у сім'ї, закладах освіти, інших інституціях як повноцінних членів суспільства.

Попри те, що судово-медична експертиза у справах про домашнє насильство не становить особливого виду експертизи, виявлені особливості та соціальна значимість явища, що вивчається, свідчать про необхідність не лише удосконалення методики експертного дослідження, але й чіткої взаємодії з медичними установами, правоохоронними, соціальними органами та громадськими організаціями. Крім того, доцільним було б залучення до проведення судово-медичної експертизи таких постраждалих відповідних спеціалістів — психолога або психотерапевта з метою профілактики довготривалих наслідків від домашнього насильства.

Аналіз внутрішньосімейної агресії лише за даними судово-медичної амбулаторії не дозволяє повністю оцінити розмах насильства та ступінь жорстокості по відношенню до безправних, по суті, членів сім'ї.

Випадок із практики

Таке насильство в сільських регіонах ще більш латентне, оскільки там жінки підлягають ще більшому ризику, що частково пов'язане з більш усталеним уявленням про роль чоловіків і жінок.

Знання основ юриспруденції, психології, педагогіки, соціології, етики повинно бути доступним і навіть обов'язковим для студентів та школярів будь-якої системи освіти.

Таким чином, проблема домашнього насильства потребує докладного вивчення і об'єднання зусиль правоохоронних органів, судово-медичних, медичних установ і громадських організацій.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України. [Інтернет]. [Цитовано 2019 лют 27]. Доступно: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Закон України від 07.12.17 р. № 2229-VIII "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [Інтернет]. [Цитовано 2019 лют 26]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
3. Сімейний кодекс України. [Інтернет]. [Цитовано 2019 лют 27]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Відомості про авторів:

Лукашевич Н. М. — канд.мед. наук, професор кафедри медичної психології Харківського інституту ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна академія управління персоналом", м. Харків, Україна.

Юхимець І. О. — начальник Тернопільського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Тернопіль, Україна.
Трач-Росоловська С. В. — канд. мед. наук, доцент кафедри патологічної анатомії з секційним курсом та судової медицини ДВНЗ "Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України", м. Тернопіль, Україна.

Балановський В. В. — завідувач відділу судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Харків, Україна.

Росоловський О. О. — лікар судово-медичний експерт Тернопільського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Тернопіль, Україна.

Сведения об авторах:

Лукашевич Н. Н. — канд. психол. наук, професор кафедри медичної психології Харківського інституту Межрегіональної Академії Управління Персоналом, г. Харьков, Украина.

Юхимець И. А. — начальник Тернопольского областного бюро судебно-медицинской экспертизы, г. Тернополь, Украина.

Трач-Росоловская С. В. — канд. мед. наук, доцент кафедры патологической анатомии и судебной медицины ГВУЗ "Тернопольский государственный медицинский университет имени И. Я. Горбачевского МОЗ Украины", г. Тернополь, Украина.

Балановский В. В. — заведующий отделом судебно-медицинской экспертизы потерпевших, обвиняемых и других лиц Харьковского областного бюро судебно-медицинской экспертизы, г. Харьков, Украина.

Росоловский А. А. — врач судебно-медицинский эксперт Тернопольского областного бюро судебно-медицинской экспертизы, г. Тернополь, Украина.

Information about the authors:

Lukashevich N. M. — PhD, Professor of the Department of Medical Psychology of Kharkiv Institute of Interregional Academy of Personnel Management, Kharkiv, Ukraine.

Yukhymets I. O. — Head of Ternopil Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Ternopil, Ukraine.

Trach-Rosolovska S. V. — PhD, Associate Professor of the Department of Pathologic Anatomy, Autopsy Course and Forensic Medicine of HSEI "I. Ya. Horbachevskiy Ternopil State Medical University of the Ministry of Health of Ukraine", Ternopil, Ukraine.

4. Лобанов АМ, Теньков АА, Тучик ЕС. Судебно-медицинская экспертиза последствий агрессивных действий человека: Орел. Издатель А. Воробьев; 2010. 416 с.

5. Мішалов ВД, редактор. Судово-медична експертиза дітей: навч. посіб. Київ: Здоров'я; 2010. 215 с.

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] [Internet] [Cited Feb 27, 2019]. Available from: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (in Ukrainian).
2. Zakon Ukrainy vid 07.12.17 r. № 2229-VIII "Pro zapobihannia ta protydiiu domashn'omu nasyll'stvu" [Law of Ukraine Dec 7, 2017, № 2229-VIII "On Prevention and Combating Domestic Violence"] [Internet] [Cited Feb 26, 2019]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. (in Ukrainian).
3. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine] [Internet] [Cited Feb 27, 2019]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. (in Ukrainian).
4. Lobanov AM, Ten'kov AA, Tuchik ES. Sudebno-meditsinskaya ekspertiza posledstviy agressivnykh deystviy cheloveka [Forensic examination of the consequences of aggressive human actions]. Orel: Izdatel' A. Vorob'ev; 2010. 416 p. (in Russian).
5. Mishalov VD, editors. Sudovo-medychna ekspertyza ditei [Forensic medical examination of children]. Kiev: Zdorov'ia; 2010. 215 p. (in Ukrainian).

Case of practice

Balanovsky V. V. — Head of the Department of Forensic Medical Examination of Victims, Accused and Other Persons of Kharkiv Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Kharkiv, Ukraine.

Rosolovsky O. O. — Forensic Medical Examiner of Ternopil Regional Bureau of Forensic-Medical Examination, Ternopil, Ukraine.

Надійшла до редакції 15.03.2019

Рецензент — д.мед.н. Ванчуляк О.Я.

*© Н.М. Лукашевич, І.О. Юхимець, С.В. Трач-Росоловська, В.В. Балановський,
О.О. Росоловський, 2019*
